

Гарлицька Т. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ЖАРГОНІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню професійних жаргонізмів у соціолінгвістичному аспекті. Професійні жаргонізми розглядаються у складі нелітературних одиниць як феномен міського мовного побуту; цей термін уживається на позначення образно-експресивних, лаконічних слів і висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять. Професіоналізми тісно пов'язані з професійними термінами, однак терміни відрізняються від жаргонізмів клішованістю, більшою стійкістю, стандартністю, відсутністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. Професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а професійні терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням іншомовних слів і словотворчих засобів. У процесі нашої роботи було також з'ясовано, що в системі професіоналізмів української, російської та англійської мов найчастотнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер, що є об'єднуючим чинником трьох народів. Уживання військових професіоналізмів активізувалося в період військових дій між Україною та Росією, які мають безпосередній вплив на економічне, політичне, мовне життя інших країн, зокрема США. Більшість військових жаргонізмів має негативно забарвлене значення, що виражає зневажливе, іронічне ставлення мовця, спрямоване на приниження особи, до якої звертаються. Велике значення інформаційних технологій у житті сучасного суспільства стало причиною побутування великої кількості комп'ютерних професіоналізмів у мовленні міського населення. Більшість лексем цієї галузі є термінами, однак вони отримують стилістичне забарвлення завдяки певним структурним метаморфозам. Музичний жаргон уживається переважно в мовленні молодого покоління та є виявом метафоричного перенесення.

Ключові слова: нелітературні одиниці, професіоналізми, професійні терміни, соціолінгвістичні особливості, соціальні страти.

Постановка проблеми. Сучасний стан науки активізував розвиток усіх сфер життя, що спричинило зміни в лексичній системі будь-якої мови. Розкутість сучасного суспільства, демократизація ЗМІ та художньої літератури сприяли активному поширенню нелітературної лексики не лише в усному, але й у писемному мовленні. Взаємодія маргінальних елементів із літературною мовою характеризується тенденцією до все більшого поповнення літературної лексики із соціально та професійно маркованих джерел, до яких належать різні види жаргонів, зокрема професійний. Тому дослідження некодифікованих елементів професійного спрямування є досить **актуальним**, адже знання цього лексичного прошарку та соціолінгвістичних чинників допомагає ліквідувати типові помилки й нерозуміння в процесі спілкування з носіями певної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійний жаргон, який розглядається як частина сленгової лексики або окремих різновидів соціолектів, є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних мовознавців, як-от: Р. Маккевіда, А. Дакерта, О. Єрофєєвої, Т. Беляєвої, В. Хомякова, Л. Крисіна, Л. Ставицької, Л. Назаревич, Н. Мельник, Л. Масенко тощо. Інші лінгвісти розглядають професійний жаргон у системі мови міста, а саме це такі як: Р. Местрі, О. Швейцер, Дж. Грін, О. Липатов, В. Колесов, О. Юнаковська, С. Мартос, І. Кудрейко. Варто зауважити, що більшість дослідників розглядає нелітературну лексику на матеріалі однієї мови.

Метою статті є вивчити соціолінгвістичні характеристики професійних жаргонізмів на основі трьох мов. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) визначити структурно-семантичні особливості професійної лексики; 2) виявити соціальні страти, за якими класифікується професійний жаргон; 3) порівняти соціолінгвістичні характеристики професійного сленгу в різних мовах.

Виклад основного матеріалу. Професійний жаргон ми розглядаємо у складі нелітературних одиниць як феномен міського мовного побуту. До складу нелітературних елементів, які в мовознавстві мають низку синонімічних термінів (маргінальні/неформальні одиниці, експресивне розмовне мовлення, лексика обмеженого вжитку, субстандартні елементи, некодифікована/знижена лексика тощо), ми зараховуємо різні види соціальних діалектів (сленг, професійний і корпоративний жаргони, кримінальне арго), просторіччя, суржик, піджин, креол, вульгаризми тощо. Серед усіх неформальних мовних елементів особливе місце належить професійному жаргону, однак у вітчизняній і зарубіжній традиціях є певні відмінності щодо понятійного апарату та смислових рамок, якими обмежується подана група. Наприклад, у німецькій лінгвістиці корпоративні та групові жаргони іноді позначають терміном *Sondersprache*, який розуміється досить широко. Під цей термін підводять зарозумілу «мову» школярів, жаргони студентів, солдатів, моряків, лікарів, юристів тощо [2, с. 132]. У русистичі (О. Кожин, В. Колесов, Л. Крисін, Л. Скворцов, Т. Єрофєєва) «професійні жаргонізми» отожднюють із терміном «професійне просторіччя», розглядаючи їх як спеціальне мовне середовище, обмежене рамками будь-якої професії та розташоване між термінологічною лексикою й загальнолітературним просторіччям [4]. Характерною рисою професійних жаргонів Л. Крисін вважає метафоричне переосмислення кодових слів і висловів, надання їм образного смислу [9, с. 69].

В американській лінгвістичній традиції більшість дослідників, зокрема Е. Партридж, Г. Менкен, не розрізняють професійні лексичні системи і професійні жаргони, а в жаргонах не

розрізняють професійні від корпоративних, однак вони досить детально розбирають системи й жаргони, наводячи низку цікавих для нашого аналізу прикладів [11; 12]. Відомі дослідники англійської мови Т. Беляєва та В. Хомяков професійну жаргонізовану лексику російської мови співвідносять зі сленгізмами експресивного просторіччя англійської мови, зараховуючи до їх складу слова та вислови оцінного характеру, що передають ставлення певного колективу до предметів праці й побуту; вони є стилістично зниженими дублетами термінів, професіоналізмів, слів літературної мови й отримують свою сигніфікативну сутність лише завдяки значенням того нейтрального слова, з яким вони існують [1, с. 60].

Досить удалим, на наш погляд, є тлумачення професійних жаргонізмів в українському мовознавстві. Наприклад, Л. Ставицька та Л. Масенко дотримуються думки, що термін «професійні жаргонізми» варто вживати на позначення образно-експресивних, лаконічних слів і висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять, об'єднаних спільністю інтересів, звичок, соціального стану [10; 6]. Розглядаючи жаргон у широкому розумінні, Л. Ставицька у складі професійних жаргонізмів виділяє кілька підвидів: 1) ті, яким судилося стати «на слуху», влитися в ширші страти, і вони є належністю відносно відкритих соціально-професійних груп, як-от: спортсмени, водії, перукарі, музиканти, журналісти, комп'ютерники, бізнесмени тощо; 2) професійні жаргонізми відносно закритих соціально-професійних груп, до яких можна зарахувати тих, хто торгує на базарі, професійні спільноти банкірів, бухгалтерів, науковців, виробничо-технічні колективи, футбольних фанів та інші; 3) професійне просторіччя – ті номінації певної професійної комунікації, що позначають явища або поняття непрофесійної діяльності: екзистенційна чи емоційно-психологічна сфера особистості, життєві побутові ситуації, міжособистісні стосунки тощо. Такі номінації межують із загальним експресивним просторіччям, на лексичному рівні вони зберігають зв'язок із вихідною професійною сферою, але референція їх значно віддаляється від останньої [10, с. 58]. Із професійною лексикою (професіоналізмами) тісно пов'язана професійна термінологія, однак варто розрізняти ці поняття, адже вони мають ряд характерних відмінностей. Професійні терміни відрізняються від професійних жаргонізмів клішованістю, більшою стійкістю, стандартністю, відсутністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. Крім того, професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а професійні терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням іншомовних слів і словотворчих засобів.

У системі професіоналізмів кожної з досліджуваних мов найчисленнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер, що є об'єднуючим чинником трьох народів. Як відомо, під час спокійного життя соціуму спостерігається лінгвопсихологічна рівновага між літературною та жаргонною лексикою. «Жаргонний вибух» активізується зазвичай в епоху суспільних потрясінь, докорінних змін, драматичних подій, соціальної нестабільності (війн, революцій, заколотів, розпаду держави тощо) [7, с. 19], що є характерною ознакою Росії та України, між якими досі тривають воєнні дії, які мають безпосередній вплив на економічне, соціальне, політичне, мовне життя інших країн світу, зокрема США. За таких обставин зростає актуальність військових професіоналізмів, тому збільшення їх кількості в мові є природним мовним процесом, що

свідчить про динаміку мовних змін і швидке реагування мов на будь-які соціальні зрушення. Варто зазначити, що більшість військових жаргонізмів має негативне забарвлене значення, що виражає зневажливе, іронічне ставлення мовця, спрямоване на приниження особи (іноді всієї нації), до якої звертаються, наприклад: *Мацкв* – (спотворене *Москва*) Росія, що проводить агресивну політику стосовно України, *скримздити* – про анексію Криму, *матросня* – російський Чорноморський флот, що брав участь в анексії Криму, *підгузник* – солдат першого підрозділу служби, *черпак* – солдат строкової служби, який відслужив рік – в українській мові [5; 3]; *дрыщ*, *запах*, *карась*, *мамонт* – солдат-новобранець, *папах* – полковник, *шакал* – офіцер, *майданутый* – (від *Майдан*) неадекватна людина, *оранжюиди*, *майданюки*, *майданопитеки*, *херои* – учасники та прихильники Майдану 2013–2014 рр., *жидо-НАТО*, *жидо-НАТО-фашисти* – НАТО, до якого Україна звертається за допомогою – у російській мові [8]; *chocolate soldier* – слабка, невлипова особа, *fuzz-butt*, *rookie* – солдат-новобранець, *sad sack* – невдаха [13].

Стрімкий розвиток науки й техніки та надзвичайно велике значення інформаційних технологій у житті сучасного суспільства стали причиною побутування великої кількості комп'ютерних професіоналізмів не лише в мовленні комп'ютерників, але поза межами цієї професійної групи. Більшість лексем цієї галузі є термінами, однак вони отримують стилістичне забарвлення завдяки певним структурним метаморфозам. Наприклад, в англійській мові комп'ютерним жаргонізмам властиві такі способи словотвору, як словоскладання та блендинг, наприклад: *cyberpunk* – комп'ютерний ентузіаст, *killfile* – комп'ютерна програма, яка дає змогу користувачам видаляти небажані повідомлення, *kludge* (блендинг від *clumsy* та *sludge*) – громіздкий, *underware* – особисті файли в комп'ютерній системі, *net-head* – фанатичний користувач Інтернету [13]. Оскільки основний потік комп'ютерної лексики потрапляє в інші мови з англійської (зокрема, її американського варіанту), то в українську та російську мови запозичуються нейтральні лексеми, які, отримавши афікси мови-реципієнта, набувають стилістичного забарвлення і переходять до розряду жаргонних. Такий спосіб словотворення називається морфологічною передачею (процес, у якому іншомовне слово транслюється з подальшим його пристосуванням до морфології рідної мови). Наприклад: *беемпешка* – графічний файл *bmp*, *бутовий* – той, із якого можна завантажитися (від англ. *boot*), *персик* – персональний комп'ютер (від англ. *PC*), *приатачити* – зробити додаток до повідомлення електронною поштою (від англ. *attach*), *брейкати* – переривати роботу програми за допомогою *Ctrl-Break* [5]; *зипануть* – заархівувати комп'ютерні дані (від англ. *zip*), *киллануть* – зняти програму в комп'ютері (від англ. *kill*), *коннектиться* – зв'язуватися (від англ. *connect*), *поскипать* – пропустити частину комп'ютерного повідомлення (від англ. *skip*), *писишка* – персональний комп'ютер (від англ. *PC*) [8].

Жаргон музичний (як і комп'ютерний) дає можливість виявити певні соціальні, зокрема вікові, страти професіоналізмів, адже він уживається переважно в мовленні молодого покоління. Оскільки молодь схильна до креативності, бажання виділитися та увиразнити своє мовлення, більшість музичних жаргонізмів є яскравим виявом метафоричного перенесення, як-от: *балда* – головка магнітофона, *бочка* – великий барабан, *весло* – гітара, *гудок* – саксофон, *достоевський* – людина, яка набридає (дістає) музикантів доганями, *соллі* – сплутані шну-

ри від апаратури, *шпаківня* – колонка музичної апаратури [5]; *бітли* – довге волосся (від назви популярної групи «Бітлз», члени якої носили довге волосся), *унітаз* – туба, *шкура* – неякісний пластик на барабанах, *кукла* – музичний альбом, який включає кілька відомих пісень задля привернення уваги покупця [8]; *axe* – гітара, *blow* – грати на музичному інструменті, *dig* – цінувати, насолоджуватися, *jam* – займатися музикою підпільно [13].

Ще однією соціальною стратою, яку можна виявити в системі професійних жаргонізмів, є соціальний статус і рівень освіченості мовців. Наприклад, до жаргону освічених людей зазвичай із високим соціальним статусом можна віднести професіоналізми медиків, письменників, науковців, викладачів, журналістів, мовлення яких вирізняється метафоричністю; жаргон мовців із середнім рівнем освіти становлять автомобільні, офісні, спортивні, військові професіоналізми, у мовленні яких часто з'являються лексеми, які шляхом деривації утворені від лайливої лексики.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу констатувати, що професійні жаргонізми виникають стихійно на власній мовній основі, а від професійних термінів вони відрізняються меншою стійкістю та стандартністю, наявністю експресивного забарвлення та територіальних варіантів. У системі професіоналізмів трьох досліджуваних мов найчисленнішими є лексеми військової, комп'ютерної, музичної та спортивної сфер. Кожна з цих груп характеризується наявністю спільних і відмінних рис та є свідченням динаміки мовних змін і швидкого реагування мов на будь-які соціальні зрушення. **Перспективою** роботи є вивчення соціолінгвістичних особливостей корпоративного жаргону.

Література:

1. Беляева Т.М., Хомяков В.А. Нестандартная лексика английского языка. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1985. 138 с.
2. Губачек Я. О традиции в изучении сленга в чешском языке. *Вопросы языкознания*. 1980. № 2. С. 127–135.
3. Жаботинская С.А. Майдан – антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций, декабрь 2013 – декабрь 2014. *Язык как оружие в войне мировоззрений*. Київ: УАКЛИП, 2015. 90 с.
4. Кожин А.Н. Лексико-семантические средства составных наименований (на материале военной лексики русского языка: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.01. Москва, 1969. 28 с.
5. Словник сучасного українського сленгу / Упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків: «Фоліо», 2006. 350 с.
6. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики: посібник. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 242 с.
7. Мосенкіс Ю.Л., Грабовий М.П., Фурса О.С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). К.: Умань: ПП Жовтий, 2009. 220 с.
8. Словарь современного русского города: ок. 11000 слов, ок. 1000 идиоматических выражений / Под. ред. Б.И. Осипова. Москва: «Русские словари»; «Астрель»; «АСТ»; «Транзиткнига», 2003. 565 с.
9. Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация / Отв. ред. Л.П. Крысин. Москва: «Языки славянской культуры», 2003. 568 с.
10. Ставицька Л.О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови. Київ: «Критика», 2005. 464 с.
11. Mencken H.L. The American language. Supplement One. New York, 1961. 890+LIII p.
12. Partridge E. Slang To-day and Yesterday. London, 1960. 479 p.
13. Thorne T. Dictionary of Contemporary Slang / Ed. by T. Thorne. London: A&C Black Publishers Ltd., 2005. 512 p.

Гарлицкая Т. С. Социолингвистические особенности профессиональных жаргонизмов (на материале украинского, русского и английского языков)

Аннотация. Статья посвящена исследованию профессиональных жаргонизмов в социолингвистическом аспекте. Профессиональные жаргонизмы рассматриваются в составе нелитературных единиц как феномен городского языкового быта; этот термин используется для обозначения образно-экспрессивных, лаконических слов и выражений, которые имеют нейтральные эквиваленты и используются преимущественно в устной речи людей определённой профессии или рода занятий. Профессионализмы тесно связаны с профессиональными терминами, однако термины отличаются от жаргонизмов клишированностью, большей стойкостью, стандартностью, отсутствием экспрессивной окраски и территориальных вариантов. Профессионализмы возникают стихийно на собственной языковой основе, а профессиональные термины преимущественно образуются сознательно, часто с использованием иностранных слов и словообразовательных средств. В ходе нашей работы было выяснено, что в системе профессионализмов украинского, русского и английского языков самыми многочисленными являются лексеми военной, компьютерной, музыкальной и спортивной сфер, что является объединяющим фактором трёх народов. Использование военных профессионализмов активизировалось в период военных действий между Украиной и Россией, которые имеют непосредственное влияние на экономическую, политическую, языковую жизнь других стран, в том числе США. Большинство военных жаргонизмов имеет негативно окрашенное значение, что выражает пренебрежительное, ироническое отношение говорящего, направленное на унижение особы, к которой обращаются. Большое значение информационных технологий в жизни современного общества стало причиной существования большого количества компьютерных профессионализмов в речи городского населения. Большинство лексем этой отрасли являются терминами, однако они получают стилистическую окраску за счёт некоторых структурных метаморфоз. Музыкальный жаргон используется преимущественно в речи молодого поколения и является проявлением метафорического переноса.

Ключевые слова: нелитературные единицы, профессионализмы, профессиональные термины, социолингвистические особенности, социальные страты.

Harlytska T. Sociolinguistic peculiarities of professional jargon (on the base of the Ukrainian, Russian and English languages)

Summary. The article is devoted to the professional jargon in sociolinguistic aspect. Professional jargonisms are considered in the structure of substandard vocabulary as a phenomenon of the city language; this term is used to denote image-expressive, laconic words and expressions, which have neutral equivalents and are used mostly in oral speech of people of peculiar profession or kind of occupation. Professionalisms are closely connected with professional terminology, but terms differ from jargonisms in cliché, stability, standardity, absence of expressive color and territorial variants. Professionalisms appear spontaneously on the own language base, but professional terms are mostly formed consciously with the usage of foreign words and word building means. During our work we have also ascertained that in the system of Ukrainian, Russian and English professionalisms military, computer, musical and sport lexemes are the most numerous, which is the uni-

ifying factor of the three nations. The usage of military professionalism has intensified in the period of military actions between Ukraine and Russia, which have the direct influence on the economical, political and language life of other countries, including the USA. Most part of military jargonisms has negative meaning, which expresses speaker's scornful, ironic attitude, which is directed to humiliation of a person who is being addressed to. Very important role of information tech-

nologies in the life of modern society is the reason of the usage of a big amount of computer jargonisms in the speech of city inhabitants. Most part of these lexemes includes terms but they get stylistic color with the help of structural metamorphosis. Musical jargonisms are used mostly in the speech of youth and they are the reflection of metaphoric transference.

Key words: substandard units, professionalism, professional terms, sociolinguistic peculiarities, social strata.